

BONE

(bk. BÜNE).

BONELLI, Luigi

(1865-1947)

İtalyan şarkiyatçısı ve Türkologu.

Brescia şehrinde dünyaya geldi. Dil öğrenmeye küçük yaştan beri meraklı olduğu için Milano'da bulunan Accademia Scientifica Letteraria'ya devam etti. Burada öğrenimini sürdürürken G. Ascoli'yi tanıdı ve Doğu dillerini de öğrenmesi teşvik edilince Arapça çalışmaya başladı. 1887'de üniversiteden diplomasını alıp Roma'ya gitti. Orada Ignazio Guidi ile tanıştı ve Arapça metinler üzerinde araştırmalara yöneldi; aynı zamanda Farsça ve Türkçe de öğrendi. Roma'da bulunan Casanatense adlı büyük kütüphanedeki Doğu yazmalarının bir kataloğunu hazırladı; bu sayede buradaki Türkçe yazmaları ilim âlemine duyurdu. 1892'de Floransa'da basılan bu katalog ona haklı bir şöhret sağladı. 1890-1891 yıllarında İstanbul'a gitti ve istediği araştırmaları yaptıktan sonra ülkesine dönerek Istituto Orientale'de Türk dili ve edebiyatı dersleri vermeye başladı. 1907'de profesör oldu ve 1921'de Accademia Nazionale dei Lincei'nin muhabir üyeliğine seçildi. 1935'te yaş haddinden dolayı emekli olduktan sonra bir süre de Farsça okuttu. Devrinin en önemli Türkologları arasında sayılan Bonelli, ülkesinde bu ilmin geleneksel bir konuma sahip olmasına yol açmış, kendisinden sonra da Alessio Bombaci'nin yetişmesini sağlamıştır. Seksen iki yaşında Napoli'de, okumaktan artık göremez bir durumda iken öldü.

Kitaplarına ve notlarına din adamları sahip çıktılar. Bunlar Roma'da bir Fransisken manastırı ve ilmi çalışma merkezi olan Antoniana'ya getirildi. Kitap ve ayrı basımlar düzenli olarak fişlendi; notları ve kendisine gelen mektupların bulunduğu dosyalar kutulara konuldu. 1983 yılında G. E. Carretto kutulanan bu malzeme hakkında tanıtıcı bilgi vermiştir ("Sapere e Potere. L'Istituto per l'Oriente 1921-1943", *Annali della Facoltà di Scienze Politiche dell'Università di Cagliari*, IX, 211-230).

Eserleri. Olağan üstü bir dil öğrenme yeteneğine ve çok kuvvetli bir hafızaya sahip olan Bonelli Türkçe'yi güzel konuşur, Napoli Limanı'nın rıhtımında gördü-

ğu Türkler'le uzun uzun sohbet ederdi. Türkçe'si edebî dil yanında lehçelere incek ve eser verecek seviyede idi. İlk eserleri arasında bulunan *Elementi di grammatica turca, con paradigmi e glossario* (Milano 1899) ve S. Jasigian ile birlikte 1910'da yayımladığı *Il turco parlato. Cenni grammaticali, dialoghi e vocabolario italiano-turco*, Türk dili tarihi üzerinde çalışanların çok değer verdikleri eserler arasında sayılmaktadır. Bu eserler her ne kadar günümüzün dili için biraz eskimiş iseler de Türkçe'nin tarihî gelişmesi üzerine yapılan çalışmalar arasında özel bir yere sahiptirler.

Geçen yüzyıl sonlarında eski Venedik devletinin arşivinde araştırma yapmaya davet edilen Bonelli, burada bulunan Şark belgelerinin birer özetini hazırlamaya başladı. Ana tasniflerde bulunan bazı belgelerin fişlerini çıkardı ve bu çalışmasına daha fazla devam etmeyerek topladığı notlardan hazırladığı "Il trattato turco-veneto del 1540" başlıklı makaleyi şarkiyatçı M. Amari'nin anısı için çıkarılan kitapta yayımladı (*Centenario della Nascita di Michele Amari*, Palermo 1910, II, 332-363, ek 3 levha). Bu makalede 1540 tarihli antlaşma metninin filolojik tedkikinden öte vesika neşrinin nasıl yapılacağını gösterdi. Çalışmasında değerli başka belgeleri de ele almış, özetlerini çıkarmış ve çok önemli bazı konulara da temas etmiştir. 1931-1932 yıllarında Mısır'dan gelen bir davet üzerine, Kahire belediye arşivlerindeki Türk belgelerinin birer özetini hazırladı (*I firmani turchi inviati dalla Sublime Porta alle autorità egiziane dall'anno 1597 al 1904 e conservati negli archivi pubblici del Cairo*). Fakat eserin neşri kendi adıyla değil bir başka ad altında gerçekleşti; bunun üzerine ilim âleminde benzerine çok az rastlanan bu ilmi korsanlık hakkında çok sert bir yazı yazdı (*Oriente Moderno*, XV [1935], s. 42-44).

Arap dilini çok iyi öğrenen Bonelli ülkesindeki Kur'an çalışmalarına bir yenisini kattı ve Milano'da bulunan Hoepli Yayınevi'nin teşvikiyle Kur'an'ın metnini ve tercümesini yayımladı (*Il Corano. Testo arabo con tavole di concordanze per la divisione in versetti e un indice analitico*, Milano 1937, 343 + 108 sayfa; *Il Corano. Nuova versione letterale Italiana, con prefazione e note critico-illustrative*, Milano 1929, XXI + 524 sayfa). Metne çok fazla sadık kalınarak yapılan bu tercüme üzerine tanınmış Arapça uzmanı C. A. Nallino uzun bir eleştiri yazdı. Bura-

daki ikazları dikkate alan Bonelli 1940'ta tercümeyi ikinci defa ele aldı ve bazı düzeltmeler yapıp tekrar neşretti (Napoli, XXIII + 614 sayfa). Eser bu alanda yapılmış en güvenilir çalışmalardan sayılmaktadır.

Bonelli Malta adasına giderek orada konuşulan dili öğrendi ve Arapça ile olan ilgisi üzerinde durdu. Farsça bilgisini de yazdığı eserlerle kanıtlayan Bonelli bu dilde de özellikle lehçeler üzerine eğildi ve İtalya'ya eğitim için gelen Afgan subaylarla öğrencilerden faydalanarak Kâbil lehçesi üzerinde çalıştı.

Çok iyi bildiği Türkçe ile İtalyanca arasında sözlük çalışmalarını hızlandıran Bonelli, sipariş üzerine hazırladığı sözlüğün ilk kısmını yayımladı (*Lessico turco-italiano*, Roma 1939, X + 445 sayfa). Yaptığı bütün müracaatlara rağmen neşrettiremediği ikinci kısım ise E. Rossi tarafından 1952'de yayımlandı (*Lessico italiano-turco*, IX + 359 sayfa). Türk hükümeti de bu yayın için önemli bir para yardımında bulunmaktan başka bir miktar satın alıp çeşitli kütüphanelere dağıttı. Bu cilt 1985'te korsan bir yayınevi tarafından biraz küçük bir boyda fotomekanik baskıyla çoğaltılarak satışa arz edilmiştir.

Bunların dışında başlıca çalışmaları şunlardır: "Elementi italiani nel turco ed elementi turchi nell'italiano" (*Oriente* [1894], s. 178-196). İki dilin karşılıklı tesirlerini inceleyen makale bu alandaki ilk ilmi çalışmadır. "Del Muhit o descrizione dei mari delle Indie dell'ammiraglio turco Sidi Ali detto Kiatib-i Rum" (*Rendiconti del Reale Accademia dei Lincei*, serie V, III [1894], s. 751-777); "Ancora del Muhit o descrizione dei mari delle indie dell'ammiraglio turco Sidi Ali detto Kiatib-i Rum" (*aynı dergi*, IV [1895], s. 36-51). Bu iki makalesiyle Seydi Ali Reis'in *Kitâbü'l-Muḥîṭ*'ini ilim âlemine tanıtmıştır. "Della iterazione in turco volgare" (*Giornale della Società Asiatica Italiana*, XIII [1900], s. 175-201); "Locuzioni proverbiali del turco volgare" (*Keleti Szemle*, I [1900], 308-322); "Voci del dialetto turco di Trebisonda" (*aynı dergi*, III [1902], s. 55-72); "Appunti grammaticali e lessicali di turco volgare" (*Actes du XII Congrès International des Orientalistes*, Roma 1902, II, 285-401); "Della lingua e letteratura turca contemporanea" (*Atti del R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*, serie VII, III [1892], s. 1455-1477); "La moderna letteratura ottomana" (*Bessarione*, serie VII-2, IV [1903], s. 48-60); "Del Poeta na-

zionalista turco Mehmed Emin" (*Anuario del R. Istituto Orientale di Napoli 1919-1920*, Napoli 1920, s. 39-45); "Gli studi turcologici in Italia" (*Il libro italiano nel mondo*, I [1940]); "Di una cronaca turca del 1500" (*Rendiconti della Reale Accademia Nazionale dei Lincei*, serie V, IX [1900], s. 423-455).

BİBLİYOGRAFYA :

A. Bombaci, "Luigi Bonelli 1865-1947", *OM*, XXVII/1-3 (1947), s. 51-55; a.mlf., "Luigi Bonelli 1865-1947", *Dizionario Biografico degli Italiani*, XI, Roma 1969, s. 762-763; E. Rossi, "Luigi Bonelli 1865-1947", *RSO*, XXII (1947), s. 163-165; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, I, 429.

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

BONNEVAL AHMED PAŞA

(bk. HUMBARACI AHMED PAŞA).

BOPAL

XVIII. yüzyıl başlarında kurulup
1952'ye kadar

Hindistan yarımadasında
hüküm süren müslüman devlet.

Hindistan'da son yüzyıllarda hüküm süren müslüman devletlerin Haydarâbâd nizamlığından sonra en önemlisi olan Bopal, Tiah bölgesinden (Pakistan) gelen Orakzai Afridileri'nden Dost Muhammed Han tarafından kurulmuştur. Dost Muhammed 1708'de otuz dört yaşlarında iken Delhi şehrine giderek Bâbürlü İmparatoru I. Bahadır Şah'tan hizmetlerine karşılık olmak üzere Berâsiye bölgesinin idaresini almış, daha sonra da burada nevvâb*lığını ve istiklâlini ilân etmiştir. Dost Muhammed Han 1740'ta öldüğünde yerine oğlu Yâr Muhammed Han (1740-1754) ve ondan sonra da Feyz Muhammed Han (1754-1777) nevvâb oldular. Muktedir birer hükümdar olamayan bu iki kardeşten özellikle Feyz Muhammed Han devrinde devlet idaresi tamamen Hintli vezirlerin elinde kalmış ve onların da idaresizliği yüzünden toprakların yarısı kaybedilmiştir. Feyz Muhammed Han'ın ölümü üzerine nevvâb olan kardeşinin oğlu Hayât Muhammed Han da yine idareyi Hintli vezirlere emanet etmiş, ancak yeğeni Vezir Muhammed Han devamlı surette onlarla mücadele ederek devletin daha fazla zayıf düşmesine engel olmuştur. Bu arada Vezir Muhammed Han, devletin zayıflığından faydalanarak ülkeye hücum eden Pindâriler'i Maratalar'ın yardımıyla geri

püskürtmüş, daha sonra da yardım amacıyla girdikleri ülkeyi istilâ eden Maratalar'ı dışarı atmıştır (1807). Aynı yıl Hayât Muhammed Han'ın ölümü üzerine oğlu Gavs Muhammed Han (1807/1816) nevvâb unvanını almışsa da gerçek hâkimiyet ve devlet idaresi yine Vezir Muhammed Han'da kalmış ve Vezir Muhammed Han devamlı mücadeleleri sonunda Bopal'e eski itibar ve gücünü kazandırarak kaybedilen yerlerin de çoğunu geri almaya muvaffak olmuştur. Vezir Muhammed Han'ın elli bir yaşında iken ölümü (1816) üzerine yerine Gavs Muhammed Han'ın kızı Kudsiyye Begüm ile evli olan oğlu Nezîr Muhammed nevvâb oldu (1816-1818). Nezîr Muhammed Han devrinde İngilizler'le anlaşma yapmış ve bu anlaşma Bopal Devleti'nin topraklarının korunmasında Pindâriler'e karşı verilen mücadelede tesirini göstermiştir. 1820'de Nezîr Muhammed Han ölünce karısı Kudsiyye Begüm "nevvâbe" sıfatıyla tahta oturdu ve böylece devlet başkanlığı kadınların idaresine geçmiş oldu.

Kudsiyye Begüm'den sonra 1845'te tahta çıkan kızı İskender Begüm, annesi Kudsiyye Begüm ile başlayan kadınlar dönemini sürdürdü ve ölümüne (1868) kadar nevvâbe olarak kaldı. Bu kadın hükümdarlık geleneği, 1926'da Sultan Cihan Begüm'ün, oğlu Muhammed Hamîdullah Han'ın lehine tahttan çekilmesine kadar sürmüştür. Anlaşmalarla İngilizler'e bağlı kalan İskender Begüm öldüğü zaman arkasında ziraat ve askerlik alanında yapılmış birçok reform bıraktı. Onun döneminde dinî alanlarda da serbest düşünce hâkim kılınmış ve kadınların sosyal hayata katılmasına zemin hazırlanmıştır. İskender Begüm'ün ölümü üzerine amcası Fevcdâr Muhammed Han'ın uzaktan idaresi altında kızı Şah Cihan Begüm nevvâbe olarak tahta geçti (1868). 1855'te evlendiği kocası Bahşı Bâkî Muhammed Han öldükten üç yıl sonra Şah Cihan Begüm Seyyid Sıddık Hasan Han ile evlendi ve Hasan Han karısına vekâleten idareyi ölümüne kadar elinde tuttu (1890). Şah Cihan Begüm 1901'de öldü ve yerine geçen kızı Sultan Cihan Begüm yirmi beş yıl hüküm sürdü. Sosyal hayatta birçok reformlar yapan Cihan Begüm bu arada Londra'ya ve İstanbul'a iki defa ziyarette bulundu; İstanbul'da II. Abdülhamid ve V. Mehmed Reşad'la görüştü. İngiltere'yi ikinci ziyaretinde nevvâbliğin oğlu Muhammed Hamîdullah Han'a devri

hususunda muvafakat aldı ve 1926'da tahttan çekildi. Aligarh İslâm Üniversitesi'nde tahsil görmüş aydın bir kişi olan Muhammed Hamîdullah Han (ö. 1960), 1946'da Hindistan Millî Kongresi ile Muhammed Ali Cinnah tarafından yönetilen Müslüman Birliği arasında anlaşma sağlayarak Hindistan'ın siyasî hayatında önemli bir hizmet ifa etmiştir. 1947'de Hindistan ve Pakistan devletleri kurulduğunda Bopal önceleri Haydarâbâd gibi kendi idaresini elinde bulundurdu ise de 1949'da Hindistan Birliği'ne katıldı. 1952'de nevvâblık idaresine son verildi; 1956'da da Bopal bölgesi Medya Pradeş eyaleti ile birleştirilerek Bopal şehri bu eyaletin merkezi haline getirildi.

BİBLİYOGRAFYA :

A Pilgrimage to Mecca by the Nawwâb Sikandar Begâm of Bhôpâl (trc. Willoughby-Osborne), London 1870; Şah Cihan Begüm, *Tâcû'l-ikbâl Târîh-i Riyâset-i Bhôpâl*, Kanpur 1289-90/1873; a.mlf., *The History of Bopal* (trc. H. C. Barstow), Calcutta 1876; Cihan Begüm, *An Account of my Life* (trc. C. H. Payne — Abdüssamed Han), London 1910-22, I-II; a.mlf., *al-Hicâb or Why Purdah is Necessary*, Calcutta 1922; a.mlf., *Hayât-ı Şâh Cihânî*, Bombay 1926; V. Elif Sâhibe (Belkis Begüm), *Begâmât-ı Bhôpâl*, Lahore 1912; Muhammed Emin Zübeyrî, *Târîh-i Begâmât-ı Bhôpâl*, Bopal 1919; E. Edwardes, *A Catalogue of the Persian Printed Books in the British Museum*, London 1922, s. 502; Başmâbeyinci Lütfî Bey, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, İstanbul, ts., s. 229-230; V. P. Menon, *The Story of the Integration of the Indian States*, Calcutta 1956, s. 304-306, ayrıca bk. İndeks; M. Edwardes, *Indian Temples and Palaces*, London 1964, s. 25-36; Halit Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, İstanbul 1965, s. 341-342; Bahriye Üçok, "Hindistan'da Bopal Devleti'nde Bir Nâibe ve 3 Kadın Hükümdar", *TTK Tebliğler VII* (1972), I, 446-450; Sadedullah, *The Life and Works of Muhammed Sıddık Hasan Khan Nawwab of Bopal*, Lahor 1973; D. Menant, "Quelques pages de l'histoire de Bopal", *RMM*, XV/9 (1911), s. 228-288; U. Yaduvansh, "Administrative System of Bopal under Nawab Sikandar Begum (1844-1868)", *JC*, XLI/4 (1967), s. 203-232; Abida Sultan, "The Begums of Bopal", *History Today*, XXX, London 1980, s. 30-35; T. V. Arnold, "Bopal", *İA*, II, 594-596; A. S. Bazmee Ansari, "Bhōpāl", *EI²* (İng.), I, 1195-1197.

ENVER KONUKÇU

BOPAL

Hindistan'da
Medya Pradeş eyaletinin merkezi.

Orta Hindistan'da Betva nehri yakınında, tabii manzarası ile ilgi çeken bir yerde kurulmuştur. Başşehir Yeni Delhi'den gelerek Ucceyn ve Huşengâbâd yönünde güneye giden kara ve demir-